

บทที่ 6

บทสรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การวิจัยในโครงการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างความหมายว่าด้วยอาณาบริเวณชายแดนแม่น้ำโขงในบริบทของสังคมสมัยใหม่ กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนในเขตเมืองหนองคายกับเมืองเวียงจันทน์ ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกศึกษาพื้นที่ชุมชนอ่างปลาบึกว่ามีหรือไม่ อย่างไร รวมทั้งศึกษาการให้ความหมายของอาณาบริเวณชุมชนแห่งนี้ภายใต้เงื่อนไขของความสัมพันธ์ข้ามเส้นเขตแดนรัฐชาติในยุคกระแสโลกาภิวัตน์ นอกจากนี้ยังศึกษาให้เห็นว่าชาวอ่างปลาบึกมีกระบวนการต่อรองเพื่อผลิตสร้างความหมายว่าด้วยอาณาบริเวณชายแดนแม่น้ำโขงในบริบทชีวิตประจำวัน ทั้งในแง่ของการผลิตซ้ำ การสร้างใหม่ และการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมซึ่งอยู่ภายใต้ปัจจัยและเงื่อนไขที่แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร ทั้งนี้ได้เลือกศึกษาผ่านการกระทำในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ทั้งที่เป็นกิจกรรมทั่วไป ประเพณี ความเชื่อ และเรื่องเล่าต่างๆ ในชุมชนชายแดนในบริบทที่ต้องเผชิญกับกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และความสัมพันธ์ข้ามชาติ ตลอดจนผลกระทบที่มาจากระบบทุนนิยมและการขยายฐานอำนาจของการพัฒนาเศรษฐกิจมาสู่ภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งทำให้ชุมชนชายแดนชนบทต้องสูญเสียสมดุลการควบคุมชุมชนของตนเองอันนำไปสู่การเผชิญกับภาวะชายขอบซ้ำซ้อนของชาวอ่างปลาบึกในมิติที่หลากหลายแตกต่างกัน

จากการศึกษาวิจัยพบว่าการพัฒนาภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงที่เน้นทางด้านเศรษฐกิจและการลงทุนข้ามชาติในกลุ่มประเทศต่างๆ ในภูมิภาคนี้มีผลกระทบต่อชาวบ้านอ่างปลาบึกในฐานะคนชายขอบและความเป็นอื่นของการพัฒนาข้างต้น ชาวอ่างปลาบึกหลายครอบครัวต้องเผชิญกับภาวะหนี้สินจากการสูญเสียการควบคุมทรัพยากรในชุมชน บางรายไม่มีที่ดินทำกินต้องผูกพันอพยพเข้าไปทำงานในระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ เช่น โรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น ปัญหาที่ชาวอ่างปลาบึกต้องประสบ คือ การส่งเสริมการปลูกผลผลิตเชิงพาณิชย์ ไม่ว่าจะเป็นมะเขือเทศ ปลายาสูป ข้าวโพด ถั่วลิสง และอื่นๆ ซึ่งจะต้องมีการกู้ยืมทุนจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนนอกกระบวน ชาวอ่างปลาบึกในฐานะผู้ด้อยอำนาจในการต่อรองได้ถูกสร้างและประทับตราในฐานะเป็นชุมชนชายแดนชนบทยากจน การเน้นการปลูกพืชเชิงพาณิชย์เป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านต้องกู้ยืมเงินทุนมาลงทุน การให้กู้ยืมจากรัฐยิ่งตอกย้ำความเป็นอื่นให้เกิดกับชาวบ้านยากจนริมโขงมากยิ่งขึ้นผ่านการนิยามในฐานะ “เกษตรกรริมโขง” การให้ความสำคัญกับระบบทุนที่ทำให้ชาวบ้านชนบทนี้ต้องใช้เงินมากยิ่งขึ้น นอกเหนือจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อการขายพื้นที่ทำกินบางส่วนเพื่อนำไปทุนทำกินสำหรับการผลิตเชิงพาณิชย์ ซึ่งเป็นแรงผลักดันให้เกิดการอพยพลูกหลานวัยแรงงานไปทำงานนอกชุมชน บางคนต้องเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรม บางคนก็ต้องเข้าไปขายแรงงานในเมืองใหญ่ บางคนข้ามวัฒนธรรมไปแต่งงานกับชาวตะวันตก

6.1 สรุป และอภิปรายผลการวิจัย

ความเป็นชุมชนชายแดนยากจนของชาวอ่างปลาบึกเกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ของการส่งเสริมและพัฒนาโครงการเครือข่ายความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการลงทุนในภูมิภาคแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นเรื่องใหม่กับสำหรับชาวบ้านริมโขง แม้แนวคิดเรื่องการสร้างเครือข่ายและความสัมพันธ์ข้ามเส้นเขตแดนรัฐชาติจะมีปรากฏอยู่ในวิถีชีวิต/วัฒนธรรมมานานแล้วก็ตาม แต่สำหรับกระแสของการสร้างความสัมพันธ์ไทยลาวในมิติของเศรษฐกิจ และการลงทุนยังเป็นเรื่องใหม่สำหรับผู้คนตัวเล็กตัวน้อยที่เป็นชาวบ้านยากจนอยู่เช่นเคย ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านอ่างปลาบึกจึงได้เข้าไปอยู่ภายใต้โครงสร้างของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ในบริบทของสังคมยุคสมัยใหม่ แม้ว่านโยบายการพัฒนาภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงและนโยบายของการส่งเสริมความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านที่ซึ่งได้รู้ได้ดำเนินการมาแล้ว แต่ความลึกลับของนโยบายพัฒนาพื้นที่ในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงก็ทำให้มีชุมชนและผู้คนต่าง ๆ ไม่สามารถเข้าถึงอำนาจดังกล่าวได้ โดยที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ยังต้องเผชิญกับภาวะความยากจนและความเป็นชายขอบของการพัฒนาที่ไม่สมดุล ทำให้ชาวบ้านผู้มีถิ่นอาศัยอยู่ในชุมชนชายแดนริมแม่น้ำโขงพบกับปัญหาทั้งภายในต้นสังกัดความเป็นพลเมืองและภายนอกต้นสังกัดความเป็นพลเมืองที่อยู่ นอกเหนือการควบคุมได้

ในภาวะที่ชาวบ้านอ่างปลาบึกเผชิญกับปัญหาต่างๆ ที่เป็นผลกระทบจากการพัฒนาในมิติต่างๆ ทั้งของรัฐ ท้องถิ่น และกลุ่มอำนาจอื่น ทั้งปัญหาเรื่องหนี้สิน ปัญหาการเข้าถึงทรัพยากร และปัญหาการอพยพออกไปขายแรงงานนอกชุมชนที่นำไปสู่ภาวะความอ่อนแอของชุมชนชายแดน ชาวบ้านได้พยายามผลิตซ้ำและสร้างใหม่เกี่ยวกับความหมายของชุมชนชายแดนเพื่อตอบโต้ และต่อรองกับกระแสการพัฒนาที่กำหนดขึ้นจากรัฐและระบบทุนเป็นสำคัญ ดังนั้น การสร้างตัวตนของความเป็นชุมชนชายแดนร่วมกันของคนสองฝั่งน้ำในฐานะที่เป็นอาณาบริเวณชายแดนแม่น้ำโขงเดียวกัน (Borderland) จึงเป็นการแสดงออกซึ่งอำนาจของความเป็นตัวตนชุมชนชายแดนในมุมมองของชาวบ้านในภาวะไร้อำนาจเช่นนี้ เพื่อตอบสนองโอกาสในการแสดงตัวตนและความมีศักดิ์ศรีของตนเอง ในบริบทที่ชาวอ่างปลาบึกเผชิญกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐ กลุ่มคนที่มาจากถิ่นอื่น และระบบทุน โดยมุ่งหวังเพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างอำนาจต่อรองกับภาวะของการตกขอบที่ไร้ตัวตนในสังคมการพัฒนาอนุภูมิภาคนี้

การสร้างอาณาบริเวณชายแดนแม่น้ำโขงร่วมกันของคนไทยกับคนลาวในชุมชนอ่างปลาบึกซึ่งเกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่สมดุลในมิติอันหลากหลาย ชาวชุมชนอ่างปลาบึกก็ไม่ได้จำนนกับภาวะชายขอบของตนเอง การกระทำเชิงปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของชาวบ้านได้ยืนยันถึงการสร้างพื้นที่ทางสังคม เพื่อให้พวกเขามีบทบาทเป็นผู้กระทำมากขึ้น เป็นการเรียกร้องเพื่อนำมาซึ่งศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ร่วมกันภายใต้สถานการณ์ที่แปรเปลี่ยนไป

จากผลการศึกษา กระบวนการสร้างความหมายว่าด้วยอาณาบริเวณชายแดนแม่น้ำโขงของชาวชุมชนอ่างปลาบึกพบว่า การให้ความหมายเกี่ยวกับอาณาบริเวณชายแดนแห่งนี้มีความหลากหลาย ซับซ้อน และเลื่อนไหล ปรับเปลี่ยนไปตามความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับกลุ่มอำนาจ

ต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งภาพของการผสมผสานและขัดแย้งกัน อันเป็นยุทธวิธีที่ใช้ในการต่อรองเพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคม เป็นการยืนยันความมีตัวตนของชุมชนของพวกเขา ซึ่งพอจะสรุปภาพได้ดังนี้

การต่อรองภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐ ในสภาวะการตกขอบของชาวอ่างปลาบึก ที่ได้เผชิญภายใต้ความสัมพันธ์กับรัฐไทยและรัฐลาวในฐานะ “คนไทย” และ “คนลาว” ซึ่งทำให้ชาวอ่างปลาบึกต้องอำนาจในการต่อรองในการสร้างพื้นที่ของชุมชน ตลอดจนการข้ามเส้นเขตแดนเพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม หรือการจัดการทรัพยากรของตนเองในชุมชนเดียวกัน ในบริบทที่ชาวอ่างปลาบึกได้เผชิญเช่นนี้ พวกเขาได้สร้างพื้นที่ทางสังคมของตนเองขึ้นมา โดยเน้นเรื่องความเชื่อมโยงผูกพันและช่วยเหลือกันทางสังคมบนผลประโยชน์ร่วมกัน ทั้งนี้ชาวอ่างปลาบึกมิได้แสดงผ่านการกระทำในรูปแบบของการต่อต้าน ตอบโต้ต่ออำนาจรัฐทั้งไทยและลาวโดยตรง แต่พวกเขาพยายามสร้างความเป็นชุมชนชายแดนของตนให้อยู่บนฐานของการสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีกับรัฐ โดยให้การสนับสนุนและส่งเสริมรัฐ ซึ่งเป็นกลไกที่ผู้นำชุมชนและชาวบ้านเลือกปฏิบัติที่สามารถจำแนกออกได้เป็น 2 รูปแบบ คือ

1) การต่อรองเพื่อสร้างชุมชนอาณาบริเวณชายแดนแม่น้ำโขงผ่าน

ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของชาวอ่างปลาบึก ซึ่งดูเหมือนว่าในช่วงแรกชาวบ้านจะหวั่นเกรงต่อกฎระเบียบว่าด้วยการข้ามเส้นเขตแดนแม่น้ำโขงที่อำนาจรัฐได้กำหนดขึ้น และได้เลือกที่จะปฏิบัติตามเสียงของรัฐเป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อมิให้เกิดกรณีขัดแย้งจนนำมาซึ่งการปิดด่านชั่วคราวของชุมชน แต่จากการสนับสนุนส่งเสริมของรัฐไทยเพื่อสร้างแนวป้องกันเฝ้าระวังภัยจากพื้นที่ฝั่งตรงข้าม นั่นก็คือ ประเทศลาวที่ถูกมองว่าเป็นแหล่งที่มาของปัญหาทั้งหลาย ชาวอ่างปลาบึกได้ปรับยุทธวิธีการดูแลรักษาความสงบของพื้นที่ชายแดนในชุมชนของตนเองให้เข้ากับนโยบายความมั่นคงแห่งรัฐผ่านวาทกรรมอาสาสมัครตำรวจบ้านที่ได้มาจากภายนอก เพื่อยืนยันและแสดงตน ในฐานะประชาชนพลเมืองผู้รักษาความสงบและไม่ได้ข้องเกี่ยวกับเรื่องราวผิดกฎหมาย การนำเสนอตัวตนในฐานะผู้ปฏิบัติตามกฎหมายของชาวอ่างปลาบึก ทั้งในแง่ของการขึ้นลงตามท่าเรือที่กำหนด การปฏิบัติตามข้อตกลงร่วมกันของประชาชนทั้งสองฝั่งน้ำ การขออนุญาตผู้นำชุมชนทั้งเป็นแบบทางการและไม่เป็นทางการ เหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นความพยายามที่จะขับเคลื่อนชุมชนชนบทชายแดนในฐานะพื้นที่ของความเป็นอื่นในกระแสการพัฒนา ที่ถูกนิยามจากรัฐในฐานะพื้นที่ชายแดนที่อุดมไปด้วยปัญหาข้ามชาติ ทั้งในด้านอาชญากรรม ยาเสพติด แรงงานต่างด้าว และสินค้าหนีภาษี เป็นต้น ความพยายามในการปฏิเสธอัตลักษณ์ที่ถูกนิยามโดยรัฐ และสร้างพื้นที่ทางสังคมในชุมชนข้ามเส้นเขตแดนในฐานะ “พี่น้องไทยลาวผู้ช่วยเฝ้าระวังการกระทำผิดกฎหมาย” เพื่อสร้างความชอบธรรมในการสร้างเครือข่ายทางสังคมในชุมชนอ่างปลาบึกในฐานะอาณาบริเวณชุมชนชายแดนแม่น้ำโขงร่วมกัน

ภาพของชาวอ่างปลาบึกทั้งที่เป็นคนไทยและคนลาวในฐานะเป็นผู้เฝ้าระวังและช่วยสอดส่องดูแลความสงบตามริมฝั่งแม่น้ำโขงนี้ได้ช่วยเปิดพื้นที่ทางสังคม สร้างการยอมรับจากรัฐต่อชุมชนข้ามแดนแห่งนี้ ตัวตนของชาวอ่างปลาบึกนี้เกิดขึ้นผ่านความสัมพันธ์กับกลุ่มชุมชนอื่นที่อยู่ในพื้นที่บริเวณใกล้เคียงว่าไม่ได้มีบทบาทช่วยเหลือเจ้าหน้าที่รัฐ (ตชด.) มากเท่ากับชุมชน

ของตนเอง เพราะที่ตั้งของหน่วยตำรวจตระเวนชายแดนนี้ตั้งอยู่ในชุมชนอ่างปลาบึก ซึ่งผู้คนในชุมชนทั้งสองฝั่งน้ำจึงมีบทบาทหน้าที่ในการช่วยดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยในพื้นที่ชุมชนนี้ไปพร้อมๆ กัน กระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมข้ามเส้นเขตแดนรัฐชาติของคนไทยกับคนลาวในชุมชนอ่างปลาบึกในฐานะเป็นอาณาบริเวณชายแดนแม่น้ำโขงด้วยกันจึงเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์กับกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ในพื้นที่ เช่นนี้ตัวตนและนิยามความหมายของผู้คนสองฝั่งโขงจึงไม่ได้หยุดนิ่งแค่เป็นเพียง “คนลาว/ คนไทย/ คนริมโขง / คนสองฝั่งโขง/ คนฝั่งซ้าย/ คนฝั่งขวา” เท่านั้น แต่การนำเสนออัตลักษณ์ของผู้คนในชุมชนพื้นที่ศึกษาแห่งนี้บ่งบอกถึงว่ายังสามารถที่จะถูกต่อรอง ปรับเปลี่ยน ผลิตซ้ำ หรือผลิตใหม่ได้เสมอ

ในบริบทของการพัฒนาโครงข่ายความร่วมมือทางการค้าและการลงทุนในภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง (GMS) ที่มีความพยายามที่จะสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับกลุ่มประเทศโดยเฉพาะประเทศที่มีอาณาบริเวณติดต่อกัน ดังกรณีไทยกับลาวในฐานะประเทศบ้านพี่เมืองน้องมีความสัมพันธ์กันมาช้านาน ในภาวะของการส่งเสริมความสัมพันธ์เช่นนี้ชาวอ่างปลาบึกและชุมชนใกล้เคียงที่มีชายแดนติดต่อกับลำน้ันได้เลือกนำเสนอภาพลักษณ์ของชุมชนสองฝั่งโขงที่มีวัฒนธรรมประเพณีร่วมกัน ผ่านการนำเสนอประเพณีในรอบปี ดังเช่นการแข่งขันเรือซึ่งรัฐได้กำหนดขึ้น ทั้งนี้ชาวอ่างปลาบึกเองก็ได้ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐ เพื่อแสดงให้เห็นว่าชาวอ่างปลาบึกมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของรัฐไม่ว่าจะเป็นรัฐไทยหรือรัฐลาว เพื่อสร้างความชอบธรรมในการสร้างโครงข่ายอาณาบริเวณชายแดนแม่น้ำโขงในชุมชนของพวกเขา

ในบริบทของความสัมพันธ์ข้ามรัฐด้วยการมุ่งพัฒนาภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงด้านเศรษฐกิจและการลงทุนตลอดจนการท่องเที่ยวต่าง ๆ โดยพยายามนำเสนอภาพความเป็นพื้นที่ชายแดนแม่น้ำโขงที่มีมนต์เสน่ห์และวิถีชีวิตแบบพื้นบ้านสองฝั่งโขง ตลอดจนมีประเพณีต่างๆ ที่ดึงดูดที่ยังคงบ่งบอกถึงการเชื่อมโยงสร้างสัมพันธ์บนวาทกรรม “มิตรภาพไทย-ลาว” อย่างแนบแน่นนี้ แต่กลุ่มชาวบ้านที่มีใช้ชุมชนเมือง หรือเป็นชุมชนชายแดนชนบทนั้นก็ยังคงมีสถานะพื้นที่ที่ยังคงอุดมไปด้วยเรื่องราวผิดกฎหมาย เป็นเส้นขอบแดนที่เสมือนเป็นที่ลักลอบทั้งผู้คน สินค้า และแรงงานที่อยู่นอกกรอบของกฎหมายเป็นจำนวนมาก การนำเสนอตัวตนของอาณาบริเวณชายแดนที่ร่วมกันระหว่างไทย-ลาว มีสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน เป็นเหมือนบ้านพี่เมืองน้อง เป็นพี่น้องเครือญาติ มีประเพณีวิถีชีวิตร่วมกัน ตลอดจนผู้คนในชุมชนได้ปฏิบัติตามแนวนโยบายของหน่วยงานรัฐที่กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด เป็นชุมชนที่ให้ความร่วมมือร่วมใจกับหน่วยงานรัฐด้วยดีเสมอมา ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างความชอบธรรมและต่อรองกับภาครัฐให้ยอมรับและมองเห็นว่ากลุ่มชาวบ้านในชุมชนอ่างปลาบึกที่ถูกขนานนามว่า “หมู่บ้านชายแดน” นี้ไม่มีปัญหาในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับลาว ซึ่งจะเป็นผลดีกับผู้คนทั้งสองฝ่าย นั่นก็คือไม่มีการปิดด่านชั่วคราว และด่านประเพณีแห่งนี้ก็จะอยู่คู่กับชุมชนเพื่อเชื่อมโยงคนสองฝั่งน้ำต่อไป

จากที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการนำเสนอภาพตัวตนของชาวชุมชนอ่างปลาบึกกับการสร้างอาณาบริเวณชายแดนแม่น้ำโขงในฐานะพื้นที่ทางสังคมของชาวบ้านแห่งนี้พบว่า ในมิติความสัมพันธ์กับอำนาจรัฐนั้น ชาวบ้านไม่จำเป็นต้องตอบโต้ด้วยการปะทะโดยตรง ดังกรณี

ชาวอ่างปลาบึกนี้ซึ่งพยายามต่อรองเพื่อให้ความสัมพันธ์ข้ามแดนของผู้คนทั้งสองฝั่งน้ำดำรงอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์กับอำนาจที่เหลื่อมล้ำ การสร้างอาณาบริเวณชายแดนแม่น้ำโขงในชุมชนนี้ของชาวอ่างปลาบึกจึงเกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์อันดีกับอำนาจฝ่ายรัฐทั้งรัฐไทยและรัฐลาวเพื่อปกป้องตัวตนของกลุ่มชนให้เห็นว่าเป็นผู้ปฏิบัติตามแนวทางนโยบาย หรือกฎหมายของชาติทั้งสองอันเป็นความคาดหวังของฝ่ายรัฐเพื่อไม่ก่อให้เกิดปัญหากับการดำเนินชีวิตของพวกเขา และเป็นการรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์เกี่ยวกับการข้ามแดนของผู้คนทั้งสองฝั่งน้ำในอาณาบริเวณแห่งนี้ให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคงมากที่สุด

ชาวชุมชนอ่างปลาบึกกับการต่อรองภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับความเป็นพลเมืองและพื้นที่อื่น แนนอนในกระแสสังคมสมัยใหม่ ชุมชนชนบทที่ตั้งอยู่ชายแดนอย่างกรณีของพื้นที่ศึกษาชุมชนอ่างปลาบึกนี้ ก็คงจะหลีกเลี่ยงหนีกระแสธารแห่งการพัฒนาในสังคมโลกาภิวัตน์ไปไม่ได้ เช่นนี้การที่กลุ่มชาวบ้านแห่งนี้จะได้มีปะทะปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชนที่มาจากพื้นที่อื่น ๆ ที่มีใช้ชุมชนชายแดนก็จะต้องเกิดขึ้นด้วยเช่นกัน และสิ่งที่ตามมาคือชาวอ่างปลาบึกในฐานะ “คนตัวเล็กตัวน้อย” ไร้อำนาจนี้ก็ต้องเผชิญในความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับกลุ่มคนอื่น ๆ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

ในภาวะของการเผชิญกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับกลุ่มคนที่มาจากพื้นที่อื่น ๆ ชาวอ่างปลาบึกได้เลือกที่จะยืนยันอำนาจการสร้างพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนแม่น้ำโขงแห่งนี้ในเชิงการสร้างเครือข่ายทางสังคมข้ามเส้นเขตแดนรัฐชาติขึ้น ทั้งนี้เพื่อใช้ต่อรองกับกลุ่มคนที่มาจากพื้นที่อื่นเมื่อต้องเผชิญกับความเป็นชายขอบ ตลอดจนการปัญหาการข้ามเส้นเขตแดนรัฐชาติหรือการถูก “แซ่แซ้ง” ในนิยามของชุมชนชายแดนที่อยู่ห่างไกลศูนย์กลางการพัฒนา ชาวอ่างปลาบึกได้ผลิตซ้ำ และผลิตใหม่เกี่ยวกับภาพลักษณ์ของความเป็นชุมชนที่มีแม่น้ำโขงแคบที่สุด และเป็นจุดชมบั้งไฟพญานาคอีกแห่งจุดหนึ่งในจังหวัดหนองคาย เพื่อยืนยันในคุณค่าของพื้นที่ชุมชนของพวกเขา

ในภาวะที่ชาวชุมชนอ่างปลาบึกต้องพบกับการขึ้นเป็นพลเมืองของรัฐชาติที่แตกต่างกัน แม้กลุ่มคนเหล่านี้จะมีวิถีชีวิตผูกพันต่อกันทั้งในแง่การดำรงชีวิต และในมิติของจิตวิญญาณก็ตาม ด้วยเหตุผลของการเผชิญกับการแบ่งแยกและสร้างความแตกต่างให้เกิดขึ้นกับคนสองฝั่งน้ำนี้ ชาวอ่างปลาบึกได้เลือกที่จะต่อรองกับอำนาจของการสร้างพันธกิจให้กับแม่น้ำโขงว่าเป็นเส้นกันเขตแดนไทยลาวให้หลุดกรอบออกไป ในสถานการณ์ดังกล่าวนี้ความสัมพันธ์ผ่านมิติจิตวิญญาณในเชิงพื้นที่ (mental space) ได้ถูกนำมาใช้ในการสร้างความเชื่อมโยงของชุมชนในฐานะที่เป็นอาณาบริเวณชายแดนแม่น้ำโขงร่วมกันมิได้มีเส้นแบ่งเขตแดนไทยลาวแต่อย่างใด

การแบ่งแยกสร้างความแตกต่างระหว่างคนสองฝั่งโขงโดยใช้สายแม่น้ำนี้เป็นเครื่องกั้นกลางแบ่งแยกความเป็นชาวอ่างปลาบึกด้วยวาทกรรม “คนไทย” กับ “คนลาว” ในฐานะเป็นสัญชาติต้นสังกัดของผู้คนในพื้นที่แห่งนี้ ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว ชาวอ่างปลาบึกได้ใช้การผลิตซ้ำการนับถือบูชาเจ้าพ่ออ่างปลาบึกเพื่อเชื่อมโยงสร้างสายใยผูกสัมพันธ์กันของผู้คนทั้งสองฝั่งโขง การสร้างสัมพันธ์ภาพที่มีใช้ “คนบ้านเดียวกัน” แต่เป็นคนที่ “นับถือผีเดียวกัน” ของชาว

อ่าวปลาบึกนี้ดำเนินไปผ่านการวางตนเองในฐานะกลุ่มสังคมเดียวกัน ชาวอ่าวปลาบึกใช้วิธีการสร้างการยอมรับจากผู้คนในชุมชน เพื่อสร้างความชอบธรรมในพื้นที่ที่พวกเขาสามารถเดินทางไปมาหาสู่กันได้เสมอ โดยการอ้างการนับถือ “ผีเจ้าเดียวกัน” ที่เป็นผู้บันดาลความอยู่ดีมีสุขร่วมกัน

การผลิตซ้ำความเป็นชาวอ่าวปลาบึกผ่านการนับถือเจ้าพ่ออ่าวปลาบึกร่วมกันของผู้คนนี้ได้ช่วยสร้างสายสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างคนไทยกับคนลาว การยอมให้หอผีเจ้าอ่าวปลาบึกซึ่งเชื่อว่าเป็นเจ้าทางฝ่ายลาวก็สามารถเปิดพื้นที่ให้กับการยอมรับจากคนไทยอีกฟากฝั่งน้ำได้ เช่นนี้บทบาทของเจ้าพ่ออ่าวปลาบึกจึงดำเนินไปในเรื่องทางจิตใจ หรือจิตวิญญาณที่อยู่ภายในใจของผู้คน การรวมกันของคนสองฝั่งน้ำในงานบุญไหว้ผีเจ้าน้ำเจ้าทำเจ้าอ่าวปลาบึกนี้มีความสำคัญในฐานะที่เป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็นชุมชนของชาวอ่าวปลาบึก และถูกนำมาใช้ในการนิยามความหมายการนำเสนอตัวตนเพื่อยืนยันถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันกับกลุ่มคนในพื้นที่อื่น การนิยามตัวตนคนในชุมชนชายแดนแม่น้ำโขงในแต่ละพื้นที่ก็อาจมีความเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับว่าผู้คนในชุมชนนั้นๆ กำลังต้องการสื่อสารหรือมีความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจกับกลุ่มใดนั่นเอง

นอกจากการผลิตซ้ำความเป็นผู้ยึดมั่นในฮี้ตคอง (จารีต) ประเพณีเพื่อสื่อสารถึงความมีตัวตนของชุมชนอ่าวปลาบึกของพวกตนแล้ว การยึดถือฮี้ตคองประเพณียังถูกใช้เพื่อจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของชาวไทยอีสานกับชาวลาวในความสอดคล้องเรื่องคติความเชื่อและศาสนา ซึ่งต้องการสร้างให้ผู้คนสองฝั่งน้ำมีวิถีวัฒนธรรมร่วมกัน ในสถานการณ์ดังกล่าวความเป็นผู้ยึดมั่นในฮี้ตคองปฏิบัติตามจารีตประเพณีแต่โบราณของชาวอ่าวปลาบึกที่ผิดแผกแตกต่างจากส่วนกลางนี้ ที่คนในถิ่นอื่นๆ อาจมองว่าเป็นเรื่องแปลกแตกต่างจากวัฒนธรรมของตน ซึ่งชาวอ่าวปลาบึกก็ได้อธิบายว่าเป็นการแสดงให้เห็นว่าชุมชนของชาวอ่าวปลาบึกนี้เป็น “ชุมชนสองฝั่งโขง” และไม่มีเส้นเขตแดนรัฐชาติ เนื่องจากกิจกรรมในชีวิตประจำวันเหล่านี้ไม่ได้จำแนกความเป็นพลเมืองในวาทกรรมของศูนย์กลางที่พยายามแบ่งแยกไทยกับลาวออกจากกัน

จากที่กล่าวมาข้างต้น ภายใต้อาณัติความสัมพันธ์ที่หลอมล้ากับการสร้างความเป็นพลเมืองที่แตกต่างกันระหว่างคนสองฝั่งโขง ซึ่งชาวอ่าวปลาบึกได้เผชิญผ่านการนิยามด้วยวาทกรรมแห่งรัฐเพื่อสร้างความเป็นอื่นให้เกิดขึ้น การถูกลดทอนความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันหรือความเป็นกลุ่มชนริมโขงที่อยู่ในชีวิตประจำวัน วิถีชีวิตที่มีอยู่ร่วมกัน ในความสัมพันธ์ข้ามเส้นเขตแดนรัฐชาติดังกล่าวนี้ การสร้างพื้นที่ทางสังคม การต่อรอง และการช่วงชิงนิยามความหมายของชุมชนอาณานิคมแม่น้ำโขงที่มีอยู่ร่วมกัน เพื่อยืนยันความมีตัวตนของชุมชนในพื้นที่ ด้วยการนิยามความหมายความเป็นผู้ยึดมั่นในประเพณี “ฮี้ตบ้านคองเมือง” และวิถีประเพณีพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (folk Buddhism) ของชาวอ่าวปลาบึกซึ่งก็มีความเลื่อนไหล ผลิตซ้ำ และปรับเปลี่ยนไปตามบริบทที่ชาวอ่าวปลาบึกต้องการจะสื่อสารกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจใดนั่นเอง

การต่อรองภายใต้อาณัติความสัมพันธ์กับระบบทุนและการท่องเที่ยว ในบริบทชุมชนอ่าวปลาบึก ผู้วิจัยพบว่าชาวบ้านมีวิถีชีวิตผูกพันกับการกสิกรรมในพื้นที่ รวมทั้งยังมีกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับบริบทของสังคมแวดล้อมอื่น ๆ ด้วย ซึ่งเรื่องราวดังกล่าวนี้เกี่ยวพันกับกระบวนการต่อรอง

ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับทั้งระบบทุนและการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นกระแสการพัฒนาแบบหนึ่งที่เข้ามาปะทะสังสรรค์กับผู้คนและชุมชนชายแดนแห่งนี้ ซึ่งพวกเขาได้พยายามต่อรองด้วยยุทธวิธีต่าง ๆ เพื่อที่จะยืนยันและสร้างการดำรงอยู่ให้กับชุมชนของตนเองที่ได้เผชิญกับสถานการณ์ดังกล่าวนั้น

ในเวทีการท่องเที่ยวของชุมชนชายแดน ภายใต้เงื่อนไขของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เหลื่อมล้ำหลายอย่างระหว่างชาวชุมชนอ่างปลาบึกกับกระแสการท่องเที่ยว ทำให้ชาวอ่างปลาบึกได้ออกมาต่อรองภายใต้เงื่อนไขที่จำกัด โดยชาวชุมชนอ่างปลาบึกได้เลือกนำเสนอตัวในฐานะ “ชุมชนชนบทที่อุดมไปด้วยธรรมชาติสองฝั่งโขง” และเป็นจุดที่ใช้ “ชมปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาคอีกแห่ง” มาเป็นกลยุทธ์ที่ใช้ในการต่อรองเพื่อสร้างพื้นที่ให้คนเมืองหรือนักท่องเที่ยวที่โหยหาความเป็นธรรมชาติ ความเป็นชนบทเข้ามาสัมผัสลองสัมผัส แม้จะเป็นเพียงการต่อรองที่ดูไร้พลัง แต่พวกเขาก็เลือกเอาชีวิตของตน คือ ชนบท และความสัมพันธ์ไทยลาวมาเป็นตัวแปรในการสร้างเวทีการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่ง

6.2 ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายต่อฝ่าย 1 (สกว.)

เสียงเพรียกจากภาคประชาชนผ่านชีวิตและผู้คนสองฝั่งโขง

การแข่งขัณิยามความหมายของแม่น้ำโขงในฐานะเป็นเส้นกั้นเขตแดนไทยกับลาว ซึ่งส่งผลให้เกิดการแบ่งแยกสร้างความต่างระหว่างผู้คนสองฝั่งน้ำนี้มานานนับเนื่องตั้งแต่วาทกรรมอาณานิคมได้กำหนดสร้างและถูกผลิตซ้ำในยุคต่อๆ มา และหากพูดถึงแม่น้ำโขงด้วยถ้อยคำในยุคสมัยปัจจุบัน ก็คงหมายถึง กลุ่มที่มองผลประโยชน์ข้ามชาติด้วยการนำเสนอภาพของความ เป็นพันธมิตรต่อกันในด้านเศรษฐกิจและการลงทุน โดยเน้นจุดสำคัญในเส้นทางเศรษฐกิจหลัก แต่ได้ละเลยชุมชนและผู้คนธรรมดาในฐานะที่ยังเป็นชนบทและชุมชนชายแดนที่ตั้งตระหง่านอยู่สองฟากฝั่งแม่น้ำโขงจำนวนมาก สำหรับความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนสองฝั่งโขงแล้ว กลายเป็นเรื่องราวปกติธรรมดาในดำเนินอยู่ในการกระทำของชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์ที่กระชับแน่นมากยิ่งขึ้นหลังจากที่รัฐบาลลาวได้มุ่งดำเนินนโยบายเปิดประเทศและก้าวเข้าสู่การพัฒนาทางเศรษฐกิจแบบเสรียิ่งขึ้น ความสัมพันธ์ในมิติดังกล่าวดูเหมือนคนส่วนใหญ่จะถูกเพ่งมองไปยังชุมชนเมืองมากกว่าชุมชนชายแดนชนบท ความคุ้นชินกับคำว่า “โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง หรือที่รู้จักกันในชื่อโครงการ “GMS” (Greater Mekong Sub-region) อันเป็นแนวคิดที่ยืนยันทิศทางของแม่น้ำโขงในฐานะศูนย์กลางภูมิภาคแห่งการพัฒนาและส่งเสริมการค้า การลงทุน ตลอดจนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อส่งเสริมกันและกัน อันจะนำมาซึ่งโอกาสในการสร้างความมั่งคั่งอย่างมหาศาลให้กับนานาประเทศในเขตอนุภูมิภาคนี้ นอกเหนือจากนี้ยังมีโครงการอื่นๆ อีกหลายโครงการที่มุ่งเน้นส่งเสริมความร่วมมือพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและการลงทุนเช่นกัน เวลาผ่านไป 17 ปี ที่โครงการ GMS ได้ถือ

กำเนิดขึ้น แต่ประชาชนส่วนใหญ่ในภูมิภาคนี้ก็ยังคงยากจนและเป็นคนขายขอบมากขึ้น¹ นั่นคือ คำกล่าวอ้างในลักษณะเชิงชวนที่พบเห็นอยู่เสมอ ๆ อย่างไรก็ตาม ก็มีผู้ให้ความเห็นว่า แนวคิดนี้และวิถีการพัฒนาที่แฝงอยู่ข้างในได้รับการโต้แย้งอย่างรุนแรงจากผู้ที่มีความคิดว่า การพัฒนาและการใช้ทรัพยากรตามวิถีทางปัจจุบันได้นำไปสู่กำไรและต้นทุนที่ไม่สมดุล ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ในภูมิภาคนี้ยังดำรงชีวิตอยู่อย่างดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอดไปวันต่อวัน ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีความกังวลกันอย่างมากเกี่ยวกับสิทธิและวัฒนธรรมของผู้คนจำนวนมากที่จะถูกคุกคามและถูกกดขี่ต่อไป ถ้าหากไม่มีการคำนึงอำนาจของกลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลและมีผลประโยชน์ และปล่อยให้การพัฒนากระแสหลักดำเนินไปตามทิศทางที่เป็นอยู่โดยไม่มีการโต้แย้ง

ในฐานะโครงการวิจัยเรื่องนี้เป็นการวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography research) โดยให้ความสำคัญกับเสียงชาวบ้านซึ่งเป็นกลุ่มคนผู้มีชีวิตและอาศัยอยู่ในพื้นที่แม่น้ำโขงแห่งนี้เป็นหลัก โครงการวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างความหมายเกี่ยวกับอาณาบริเวณชายแดนแม่น้ำโขงในมุมมองของชีวิตประจำวัน โดยศึกษาชุมชนอย่างปลาบึกในเขตอำเภอสังขม จังหวัดหนองคายกับเขตเมืองศรีโคตร แขวงนครเวียงจันทน์ ภายใต้ความสัมพันธ์ข้ามเส้นเขตแดนรัฐชาติในยุคกระแสโลกาภิวัตน์ และ 2) เพื่อศึกษาชาวอ่างปลาบึกมีกระบวนการต่อรองเพื่อผลิตสร้างความหมายว่าด้วยอาณาบริเวณชายแดนแม่น้ำโขงในบริบทชีวิตประจำวัน ทั้งในแง่ของการผลิตซ้ำ การสร้างใหม่ และการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมซึ่งอยู่ภายใต้ปัจจัยและเงื่อนไขที่แตกต่างกัน โดยมีระยะเวลาการดำเนินงานวิจัยทั้งในส่วนของ การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล 1 ปี

กระแสการพัฒนาในสังคมสมัยใหม่บนภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงโดยเฉพาะประเทศไทยกับประเทศลาวมีจุดเน้นทางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและการลงทุนข้ามชาติอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ตัวจังหวัดหลายจุดที่มีการพัฒนาเส้นทางการคมนาคมเชื่อมโยงกัน นั่นคือ การสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง ไม่ว่าจะเป็นหนองคาย มุกดาหาร นครพนม หรือในอนาคตอันใกล้คือเขตอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงรายเพื่อเชื่อมโยงไทยกับลาวให้มีความเข้มข้นยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาในแง่ของบริเวณพื้นที่ที่ภาครัฐให้ความสนใจแล้ว ก็พบว่าโครงการความร่วมมือในการพัฒนาภูมิภาคนี้ได้มีส่วนสำคัญที่ทำให้บรรดาประชาชนผู้มีถิ่นอาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวจำนวนมากถูกเบียดขับกลายเป็นชายขอบที่ด้อยอำนาจเมื่อต้องสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมามากมายในขณะนี้ ชุมชนชนบทชายแดนแม่น้ำโขงหลายพื้นที่ยังคงถูกแซ่แข่งด้วยภาพแม่น้ำโขงในฐานะเป็นเส้นเขตแดนกันชีวิต ผู้คน และวัฒนธรรม ชุมชนชายแดนชนบท

¹ เนื้อหาบางส่วนของจุดประสงค์ของการจัดตั้งโครงการ GMS ขึ้นเมื่อปี 2535 ธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) สนับสนุนทางด้านวิชาการและการเงิน (และผลักดันอย่างแรงด้วย) ให้ประเทศในลุ่มแม่น้ำโขงร่วมมือกันพัฒนาพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขง (GMS) ADB ให้เหตุผลว่า ประชากรแถว GMS จนมาก ดังนั้น ทุกฝ่ายควรร่วมกันเพื่อช่วยให้คนจนเหล่านี้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น วิธีทำให้ความเป็นอยู่ของคนเหล่านี้ดีขึ้นคือการช่วยให้พวกเขามีกิจงานทำ มีการแข่งขันมากขึ้น มีเงินและทรัพย์สินส่วนตัวมากขึ้น

ในภูมิภาคแม่น้ำโขงยังคงมีสถานะเป็นพื้นที่ชายขอบของประเทศ ยังคงต้องมีการต่อสู้ดิ้นรนหนีจากภาวะความยากจนและความกดดันที่เกิดจากอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้ามารุมเร้า

ในอดีตหลายพื้นที่ที่เป็นชุมชนและหมู่บ้านตามริมฝั่งแม่น้ำโขงที่ตั้งอยู่ในเส้นเขตแดนระหว่างไทยกับลาว เคยมีความสัมพันธ์ในฐานะเป็นชุมชนเดียวกัน มีชีวิตและวัฒนธรรมร่วมกัน ไม่ได้มีการจำแนกผู้คนด้วยวาทกรรมความเป็นพลเมืองของรัฐบาลที่ว่าคนนี้เป็นคนไทยหรือคนนี้เป็นคนลาว ตามแนวความคิดการจัดระเบียบสังคมการเมืองในความคิดกระแสหลัก และโดยเนื้อแท้แล้วตามประวัติศาสตร์ความคิดของผู้คนที่อยู่ในบริเวณนี้ หากพิจารณาถึงความเป็นไทยและความเป็นลาวแล้วก็ไม่สามารถที่จะจำแนกแยกแยะจากกันได้อย่างชัดเจน ขบวนการแบ่งแยกผู้คนและชุมชนให้กลายเป็นไทยหรือลาวนี้เพิ่งเกิดมีชีวิตได้เพียงหนึ่งศตวรรษเศษ ๆ (หลังวิกฤตการณ์ ร.ศ.112 หรือ พ.ศ.2436) เท่านั้น ก่อนหน้านั้นผู้คนสองฝั่งโขงยังไม่เคยมองเห็นภาพของแม่น้ำโขงในฐานะเป็น “รั้วกัน” พวกเขาให้แยกออกจากกัน เพราะผู้คนและชุมชนนี้ถือเป็นกลุ่มก้อน เป็นพวกเดียวกัน และมีการสร้างสายใยผ่านมิติของการเมือง วัฒนธรรม และสังคมร่วมกันมานาน

คำว่า “ชุมชนข้ามแดน” (Cross-Border Community) เป็นคำนิยามที่ยังไม่ค่อยรู้จักกันมากนักในสังคมไทย แต่สำหรับในต่างประเทศคำว่าชุมชนข้ามแดนมีการเริ่มใช้กันกว้างขวางมากยิ่งขึ้น โดยเป็นการสร้างเครือข่ายชุมชนที่ตั้งอยู่ในอาณาบริเวณชายแดนที่มีพื้นที่ติดต่อกัน แม้เราจะคุ้นเคยกับคำว่า “ไทยลาวพี่น้องกัน” ซึ่งงานวิจัยหลายชิ้นในเชิงสังคมวัฒนธรรมต่างตอบรับอย่างสอดคล้องกันว่าชีวิตของผู้คนในดินแดนฝั่งซ้าย และฝั่งขวาของแม่น้ำโขงเป็นภาพชีวิตอันเดียวกัน ประชาชนริมฝั่งสองฟากฝั่งในหลายพื้นที่ มีความเชื่อและประเพณีพิธีกรรมที่ใช้เป็นเครื่องเชื่อมโยงสายสัมพันธ์ต่อกัน บ้างก็เป็นประเพณีประจำปีที่สำคัญมาตั้งแต่อดีตเนิ่นนาน บ้างก็เป็นกิจกรรมที่สร้างใหม่หรือผลิตซ้ำเพื่อใช้ในชุมชนยุคสมัยนี้ แต่อย่างไรก็ตามในระดับประเทศ

ประการแรก : เพื่อกระตุ้นและผลักดันให้มีข้อเสนอนโยบายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ข้ามชาติว่าด้วยเรื่อง “สิทธิชุมชนข้ามแดน” ทั้งนี้เนื่องจากผลงานวิจัยและการศึกษาที่ผ่านมาต่างมีความคิดเห็นสอดคล้องกัน ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับคนลาวที่อาศัยอยู่ในบริเวณสองฝั่งโขง ซึ่งถือเป็นอาณาบริเวณชายแดนเดียวกัน ทั้งงานวิจัยฉบับนี้ได้ให้ความสำคัญและศึกษาผ่านเรื่องราวชีวิตของกลุ่มผู้คนอาศัยอยู่ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนไทยลาวแห่งนี้เป็นหลัก ซึ่งทำให้ผู้วิจัยตระหนักและมองเห็นถึงความจำเป็นที่ต้องมีการศึกษาและดำเนินนโยบายร่วมกันระหว่างไทยกับลาวในเรื่องเกี่ยวกับ “สิทธิชุมชนข้ามแดน” (Cross-Border Community) ในฐานะหนทางสังคมในยุคสมัยใหม่ ซึ่งปรากฏอยู่ภายใต้บริบทโครงการความร่วมมือในระดับประเทศ ภูมิภาคแม่น้ำโขงนี้ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ข้ามชาติให้รอบด้านและครอบคลุมชีวิตของผู้คนที่มีความหลากหลายในสังคมให้มากยิ่งขึ้น ตลอดจนเป็นการพัฒนาพื้นที่ในฐานะชุมชนข้ามแดนให้กับผู้คนที่เป็นคนส่วนใหญ่ในบริเวณพื้นที่แถบนี้เพื่อลดภาวะชายขอบและความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นแก่กัน โดยเป็นการร่วมมือระหว่างรัฐไทยกับรัฐบาลซึ่งอยู่บนฐานคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรชุมชนไปพร้อมๆ กัน อันจะนำไปสู่การขยายรากฐานทางเศรษฐกิจในภูมิภาคให้มั่นคง ผ่านการร่วมมือให้ดำรงคงอยู่อย่าง

ยั่งยืนและรอบด้าน ซึ่งเป็นการเพิ่มโอกาสและเป็นหนทางในการช่วยแก้ไขปัญหาด้านความมั่นคง และการเมืองในอาณาบริเวณชุมชนชายแดนแม่น้ำโขงได้อีกประการหนึ่ง การผลักดันและสร้างเสริม การกำหนดร่างว่าด้วยเรื่องชุมชนชายแดนอันเป็นการผลิตซ้ำ และสร้างใหม่อยู่บนพื้นฐานของความคิดเห็นของผู้คนในชุมชน รวมทั้งปฏิบัติการต่างๆ ที่คนเหล่านี้ได้เป็นผู้กระทำในชีวิตประจำวัน เรื่อยมาให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ข้อเสนอในเชิงนโยบายความสัมพันธ์ข้ามชาติว่าด้วย “ชุมชนข้ามชาติ” ที่มุ่งเน้นให้สร้างเสริมสัมพันธภาพอันดีให้กับกลุ่มคนที่มองพื้นที่ชุมชนของตนเองว่า “เป็นชุมชนเดียวกัน” ซึ่งเป็นการสร้างชีวิตชายแดนชนบทให้มีความตระหนักถึงคุณค่าและพลังในความสัมพันธ์ของพวกตนเองมากยิ่งขึ้น ตลอดจนเป็นส่วนหนึ่งของการสร้าง “มิตรภาพ” อันแท้จริง และเป็นจุดเริ่มต้นของการย่อยสลาย และลดความหวาดระแวงในความรู้สึกและสำนึกของคนที่มีต่อกันที่เกิดขึ้นระหว่างไทยกับลาว ให้สมกับถ้อยคำที่เมื่อกล่าวถึงไทยกับลาวแล้วก็มักจะกล่าวอ้างถึงความสัมพันธ์แบบ “พี่น้องกัน” ไม่ใช่เป็นเพียงแค่ “ประเทศเพื่อนบ้านกัน” เท่านั้น

ประการที่สอง : การสร้างใหม่เกี่ยวกับนิยามความหมายของคำเรียกประเทศลาวที่มีนัยยะ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ไทยอย่างยั่งยืนและช่วยลดภาวะความขัดแย้งและรุนแรง คือ ในปัจจุบันใช้คำว่า “ประเทศเพื่อนบ้าน” ซึ่งอดีตในประวัติศาสตร์ความคิดและการรับรู้โดยทั่วไปมีคำว่า “ประเทศพี่น้อง” กับไทย ซึ่งแน่นอนคำนี้อาจมีนัยยะเฉพาะที่แตกต่างจากการใช้เรียกประเทศอื่นๆ ที่ยังคงใช้คำว่าประเทศเพื่อนบ้านได้ แต่เนื่องจากไทยกับลาวเมื่อพิจารณาจากมุมมองทางวัฒนธรรมแล้ว งานวิจัยฉบับนี้ช่วยดอกย้ำและยืนยันถึงความสำคัญในเชิงปฏิบัติการทางภาษาเพื่อนำมาซึ่งความร่วมมือและสร้างความสัมพันธ์อย่างยั่งยืนและรอบด้านระหว่างประเทศไทยกับประเทศลาว ควรมีการพิจารณาการใช้ถ้อยคำภาษาที่เป็น “ปฏิบัติการทางการเมือง” ในแง่ความสัมพันธ์ข้ามชาติอีกประการหนึ่ง กล่าวคือ เมื่อเราพิจารณาถึงการใช้ภาษาในสองประเทศนี้แล้ว จะพบว่าคนลาวกับคนไทยสามารถสื่อสารกันด้วยภาษาของตนเองได้โดยไม่ต้องมีการใช้ภาษาอังกฤษหรือภาษากลางอื่นๆ และเป็นเพียงประเทศเดียวในโลกที่คนไทยสามารถเดินทางไปได้ทั่วประเทศของลาว แล้วใช้ภาษาไทยในการสื่อสารกับคนในประเทศลาวได้ อันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ในแง่ภาษาที่มีอยู่ร่วมกัน ซึ่งเมื่อพิจารณาในเชิงภาษาแล้วไทยกับลาวนั้นจัดอยู่ในกลุ่มภาษาตระกูลเดียวกันนั่นเอง ปฏิบัติการทางภาษาเพื่อนำมาซึ่งความสัมพันธ์ข้ามชาติระหว่างไทยกับลาวก็อาจจะช่วยลดภาวะแรงกดดันและความเป็นอื่น ตลอดจนความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นให้ลดลง ซึ่งปรากฏการณ์ในสังคมปัจจุบันมีลักษณะหลายอย่าง que แสดงให้เห็นถึงการสร้างชนวนของการขัดแย้งขึ้นได้ ทั้งเรื่องการเอารัดเอาเปรียบผู้ด้อยอำนาจกว่า การผลักให้คนชายขอบเหล่านี้ตกอยู่ในภาวะจำยอมและต้องอดทนจนอาจจะกลายมาเป็นเรื่องราวปัญหาของสังคม งานวิจัยฉบับนี้จึงเป็นอีกหนึ่งเสียงที่เล่าเรื่องผ่านเรื่องเล่าในชีวิตประจำวันของคนธรรมดาที่มีชีวิตอยู่บนผืนแผ่นดินแสนเขตแดนแม่น้ำโขง ที่พวกเขาไม่เคยเห็นกำแพงกันของเส้นแบ่งนี้มานาน และยิ่งเข้มข้นในยุคสมัยใหม่ที่ผู้คนข้ามแดนไปมาได้อย่างง่ายดาย ด้วยเหตุนี้ การหันกลับมาทบทวนปฏิบัติการทางภาษาในฐานะเป็น “ปฏิบัติการทางการเมือง” เพื่อสร้างความกระชับมันให้เกิดขึ้นกับสังคมชายแดนไทยลาว แน่หนอนเราอาจจะมีเห็นว่าประเด็นนี้เป็นเพียงจุดเล็ก ๆ ในระดับจุลภาคที่อาจจะไม่มีผลที่เด่นชัดมากนัก แต่เราคง

ปฏิเสธไม่ได้ว่านโยบายทางการเมืองหลายอย่างมีเรื่องราวของการใช้ถ้อยคำภาษามาเป็นกุศโลบาย หรือเครื่องมือต่าง ๆ อยู่เสมอ ทั้งนี้หากมองย้อนกลับไปดูเรื่องราวการใช้ภาษาในบริบทของสังคมไทยปัจจุบัน เราก็จะพบว่ามีการผลิตซ้ำและสร้างใหม่ของถ้อยคำอยู่ไม่น้อย ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นช่องทางในด้านระบบทุนและเศรษฐกิจ เช่น คำว่า “ดอกลั่นทม” ที่กลายเปลี่ยนมโนทัศน์ของคนไทย ด้วยการสร้างคำเรียกใหม่ว่า “ลีลาวดี” หรือคำว่า “ยาม้า” ที่ถูกเปลี่ยนเพื่อไม่ให้มองยาชนิดนี้ในเชิงบวกว่าเป็นยาชูกำลังด้วยการสร้างคำว่า “ยาบ้า” ที่บ่งชี้ในเชิงลบสำหรับผู้เสพ หรือคำว่า “ระเบิดพลีชีพ” ที่ใช้ในเหตุการณ์ก่อการร้ายหลายๆ ครั้ง ซึ่งสื่อก็นำเสนอแล้วในระยะหลังก็มีการพยายามใช้คำว่า “ระเบิดฆ่าตัวตาย” มาเบียดขับคำแรกที่น่าเสนอความคิดในเชิงบวกว่าด้วยการเสียสละออกไป

จากประเด็นนี้ หากเรากลับมาทบทวนการใช้ภาษาในทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวความสัมพันธ์ข้ามชาติระหว่างไทยกับลาว เหตุที่วาทกรรมกระแสหลักมักเกิดจากความคิดของคนภายนอก (outsider) ซึ่งได้เบียดขับ กดทับ และกีดกันวาทกรรมกระแสรองที่เป็นความคิดของคนใน (insider) พื้นที่ที่มักคุ้นชินกับคำว่า “พี่น้อง” กันระหว่างไทยลาว อันบ่งบอกประเทศที่มีความสัมพันธ์ฉันพี่น้อง (Brotherland) ที่ไม่ใช่ประเทศ “เพื่อนบ้าน” (neighbour country)